

<http://doi.org/10.5281/zenodo.345331>

УДК 1 (821. 161.1)

**Мова і мовотворчість у російській формальній школі
літературознавства (філософське осмислення)**

Б.Г.Бондарчук, аспірант Інституту вищої освіти НАПН України

bobondarchuk@gmail.com

Для того, щоб розкрити онтологічні координати мови у формальному підході потрібно розділити цей процес на дві частини, які безумовно між собою нерозривно пов'язані. У нашому дослідженні є різниця між мовою як елементом світу і мовою як елементом концепції. Проте такого подвоєння не уникнути, а тому в онтологічні координати мають потрапити обидва аспекти розгляду. У мові відсутня центрованість і наявна характерна периферійність. Це спричиняє проблему локалізації. Першою онтологічною координатою – координатою знаходження мови – є те, що вона завжди присутня наче тінь у різних сферах людського існування, де встановлюються стосунки. Координатою пошуку мови є те, що вона, крім концептуальної локалізації, своїм другим завданням має встановлення режиму доступу до того місця, яке задане певними методологічними параметрами, оскільки останні у цьому стосунку виступають правилами вступу. Пошуки цієї координати мови завжди звужують дослідницьке поле певною зоною чи сектором дійсності з метою кращого прояснення мовної діяльності, або сутності мови. Особливо після лінгвістичного повороту можна спостерігати наділення мови пріоритетом у формуванні стосунків. У випадку формального підходу до мови ми маємо специфічну логіку руху від питань методу до питань онтології. Тут мовотворчість, яку представляє митець, визначається не його психічними станами чи особливістю історичної ситуації, не якимись загалом зовнішніми для літературної діяльності факторами, а цілковито внутрішнім станом самої мови.

Ключові слова: мова, мовотворчість, поетична мова, соціальна комунікація, російська формальна школа, структуралізм.

Для того, щоб розкрити онтологічні координати мови у формальному підході потрібно розділити цей процес на дві частини, які безумовно між собою нерозривно пов'язані. Це слід зробити для кращого рішення проблеми, оскільки позірно формальний підхід виключає онтологію мови і на відміну від змістового підходу концентрується навколо методичних і методологічних питань, уникаючи філософських тем. Процедура пошуку задається двома запитаннями: де знайти і де шукати? На перший погляд непомітна різниця між «находити» і «шукати» показує різний статус «де» і місця, яке за ним відкривається. «Де» знаходження відповідає певній сфері реальності, а «де» шукання

епістемологічно сформованому дійсному об'єкту. Інакше кажучи, як у концепції Анрі Лефевра, є різниця між переживанням простору і простором переживання [3]. У нашому контексті: є різниця між мовою як елементом світу і мовою як елементом концепції. Проте такого подвоєння не уникнути, а тому в онтологічні координати мають потрапити саме дві позначки.

Щодо першої онтологічної координати мови, то вона нашо вхується на складність того порядку, що «природа» самої мови є відкритою, оскільки ми її знаходимо як абсолютного посередника. Простіше кажучи, вона скрізь і ніде. Тут відсутня центрованість і наявна характерна, якщо можна так сказати, периферійність. Це спричиняє проблему локалізації. Можна сказати, що мова щодо цього проявляє себе як відсутність, завдяки якій встановлюються зв'язки у світі. І, зрештою, сам світ постає як цілісність. Отже, досвід мови виявляється негативним, тому можна навіть сказати, що вона переживається як брак чогось. Цю негативність, атопічність мови, передає у досвіді знак (чи символ). І тут парадигмальним може також бути визначення мови Фердинандом де Сосюром: «це – система знаків, в якій єдино істотним є поєднання сенсу і акустичного образу...» [5, с. 39]. Зі свого боку знак (чи символ) основа для встановлення зв'язку, який ми називаємо спілкуванням, що супроводжується появою значень і смислів та подальшим їхнім сприйняттям. Тут навмисно уникаємо більш чітких визначень, оскільки точність нас привела би до вже обраних концептуальних мовних місць. Для нас важливим є те, що мова завжди присутня наче тінь у різних сферах людського існування, де встановлюються стосунки. Можна сказати, мова постає відсутністю, про що свідчить брак місця, яка завдяки своїй негативній природі утворює мережу між наявними місцями у світі, задаючи йому обриси. Це можна назвати першою онтологічною координатою знаходження.

Щодо координати пошуку, то вона крім концептуальної локалізації своїм другим завданням має встановлення режиму доступу до того місця, яке задане

певними методологічними параметрами, оскільки останні у цьому стосунку виступають правилами вступу. Але усе по порядку.

Пошуки другої пошукової координати мови завжди звужує дослідницьке поле певною зоною чи сектором дійсності з метою кращого прояснення мовної діяльності, або сутності мови. Особливо після лінгвістичного повороту можна спостерігати наділення мови пріоритетом у формуванні стосунків: онтологічних, пізнавальних, психічних, соціальних, історичних, політичних, антропологічних, моральних, естетичних, теологічних, літературних, мовленнєвих (у вузькому сенсі – стосунків повсякденного спілкування). Крім вказаної множини сфер з'являються нові, де мова починає диктувати свої умови. Серед особливо показових сфер такого просування слід назвати економічну (особливо з появою реклами) і освітню (у зв'язку з розповсюдженням демократичної форми освіти). Але про це більш детально буде сказано пізніше, після того як буде обраний зазначений раніше методологічний режим доступу до мовних феноменів, оскільки від нього залежить ефективність прояснення процесу мовотворчості, який розкривається через утворення названих нами на початку зон впливу.

Яким чином нам слід зробити на користь тієї чи іншої сфери, оскільки дослідження ризикує бути поглинутим розмаїттям альтернатив? Це – слушне запитання, адже вибір може також означати первинне концептуальне фігурування, що позначається на зв'язку між різними сферами. Вибір допоможе зробити обрана тема, яка чітко зосереджує інтелектуальну увагу на мовотворчості та її результатах. Але у випадку формального підходу ми маємо специфічну логіку руху від, спочатку, питань методу до, потім, питань онтології. Це її відмежовує від змістового підходу, де онтологічний вимір одразу зазначається. У подальшому стане зрозумілим, чому таке позірне відставання стане подекуди перевагою, особливо у питаннях дослідження зв'язку між мовою і соціальною реальністю. Але мало того, ми висуваємо тезу

про те, що окрім руху від методу до онтології, міститься перехід від російського формалізму до структуралізму, спираючись на фундаментальне дослідження сучасного німецько-австрійського дослідника російського формалізму Оге Ганзен-Льове (Hansen-Löve) «Російський формалізм: Методологічна реконструкція розвитку на підставі принципу очуднення» [7]. Якщо Ганзен-Льове розкриває логіку становлення російського формалізму (його методу і об'єкту) від питань суто теорії поетичного мистецтва до питань соціального контексту мистецької діяльності, то нас та сама логіка, але також в рамках французького структуралізму, який знаходився у безпосередньому зв'язку з російським формалізмом і його східноєвропейськими структуралістськими варіаціями. Цього можливо досягти тільки зазначивши якраз вказаний нами перехід до широкої структуралістської позиції. Однак вже можна зазначити, що без питань теорії мистецтва, які розтлумачували сутність і значення літератури, і поезії зокрема, неможливо збагнути формальний підхід до дослідження мовотворчості, яка виражає зі свого боку напружені стосунки між мовою і дійсністю. У цьому важлива точка дотику із змістовним підходом, про який вже йшлося.

Започатковує наш аналіз формального підходу розгляд ідей, які містяться у маніфесті російського формалізму, оголошеного Шкловським і концептуалізовані в принципі очуднення: «І ось для того, щоб повернути відчуття життя, відчути речі, задля того, щоб зробити каміння кам'яним, існує те, що називають мистецтвом. Метою мистецтва є надання відчуття речі, як бачення, а не як упізнавання; прийомом мистецтва є прийом «очуднення» речей і прийом ускладненої форми, що збільшує складність і тривалість сприйняття, оскільки сприймальний процес у мистецтві є самоцінним і має бути подовженим; мистецтво є способом пережити створення речі, а створене у мистецтві і важливе» [8, с. 110], російською – *остранения*, тим більше, що він є наріжним, наприклад, для теоретичної позиції О. Ганзена-Льове, важливої

безпосередньо для нашого дослідження. Уже спроба перекласти українською цей специфічний термін теорії Шкловського відкриває всю глибину новизни задуму. Цей задум став спробою захисту літератури від передусім психологізму і соціального детермінізму. Мовотворчість, яку представляє митець, визначається не його психічними станами чи особливістю історичної ситуації, не якимись загалом зовнішніми для літературної діяльності факторами, а цілковито внутрішнім станом самої мови. Самопроголошена назва «формалізм» мала на меті не знищення будь-якого змісту. Опозиція «форма/зміст» є рудиментом статичного бачення мови, яка позбавлена творчої динаміки. Формалісти натомість пропонують акцентуацію уваги на самостійності мови і мовних феноменів в полі літератури, своєрідну редукцію, що відволікає від «расхожего», рутинізованого, фіксованого, статичного використання мови на користь мовотворчості, через що ключовою стає динамічна опозиція «матеріал/прийом» [9, с. 169-190]. Таким чином очуднення вимагає виставлення мови в іншому світлі, яке йде не за відповідністю реальності, репрезентує світ, а йде в розріз з нею, користуючись передусім нетотожністю, що створює ефект руйнації кліше рутинізованої, «расхожей», мови і появи нової реальності, презентації. Звідси походить провокаційна ідея мистецтва заради мистецтва, але для формалістів вона лише перший крок до звільнення мови в її літературній інституції. Мова має бути не просто тим, що слухняно слідує за реальним ходом подій, зображуючи його, а самостійним джерелом творчої сили, здатним породжувати власну реальність на основі роботи з нетворчим матеріалом дійсності.

Отже, ми бачимо схожу із змістовим підходом картину роздвоєння мови на звичайну, «расхожую», та творчу, художню – мову поетів і письменників. Проте не можна не помітити особливий наголос на онтологічному розрізненні цих мов у змістовому підході, особливо в Гайдегеровій концепції. У полеміці з позицією Гайдегера була написана робота Романа Якобсона «Що таке поезія?» [11]. Я вже

ззначалося, німецький філософ наголошував на особливому статусі поетичної мови, на її особливій якості бути прихистком буття. Поет нібито вступає у безпосередній контакт, мовчазну комунікацію з самим буттям. За таким станом справ, який передбачає сакралізацію поетичної мови, Якобсон мав бачити передусім реалізацію принципу тотожності між словом і буттям, виразом певного стану дійсності, репрезентацію найвищого рівня, найвищу форму пізнання. Щодо оцінки такого підходу до розуміння мови загалом для Якобсона Гайдегеровий підхід розвивав звичайні положення про те, що мова розкриває світ, уможлиблює його пізнання на підставі тотожності. Однак, для поетичного слова таке положення речей неприйнятне, оскільки поезія у своїх метафорах та інших прийомах поєднує непоєднуване, змушуючи засумніватись у самих речах. Отже, поет працює з відмінністю, а не з тотожністю. Його завданням є зміна стану справ, динамізація мови, творча деформація усталених зв'язків між мовою і світом. Це досягається за рахунок того, що поет відвертається від світу заради самої мови. Тут не можна не побачити продовження міркувань навколо принципу очуднення у Шкловського, але для Якобсона все виглядає ще більш концептуально, якщо побачити, з яким захватом він сприймав ідеї феноменології Едмунда Гусерля щодо створення універсальної граматики у «Логічних дослідженнях», розглядаючи німецького філософа як одного з фундаторів семіотики поряд з Пірсом, Ламбертом і Больцано [10]. У поетичній діяльності мова постає у повноті своєї самості як феномен. Однак феномен мови – це ефект системного знакового динамізму, що заснований на відмінності. Звідси випливає, що поет – це майстер буттєвих ефектів – «як нібито», «неначе» тощо. Фіктивність, притаманна літературі і вкорінена у відмінність, не означає хибності, а скоріше те, що питання про істинність чи хибність не можна поставити, оскільки ми просто переживаємо мовні ефекти як реальні, постійно тримаючи перед собою план вигадки. У цьому далекосяжна іронія літературної і поетичної діяльності: іти за нонсенсом. Проте його не слід плутати з

відсутністю сенсу. Нонсенс є начерком сенсу, виконаним різноманітними знаковими опозиціями (відмінностями): фонетичними, морфологічними тощо. І тут не можна не згадати творчість Володимира Проппа [4], який поряд з Романом Якобсоном вивів структуралізм на висоти загальної методології пізнання культури через запропоновану ним теорію наративу, яка мала великі і плідні наслідки для становлення семіотики. Якщо Якобсон у своєму проекті фонології вивів аналіз мови на досенсову інфраструктуру фонемних опозицій, то Пропп відкриває функціональні опозиції, які керують наративом, що вже не належить тільки сфері літератури. Наративність стає головною ознакою культури. Культура виявляється пронизаною на всіх рівнях мовними опозиціями, знаковими відмінностями.

Отже, знаковий динамізм, який характеризує мовне існування, полягає у постійній трансформації однієї цілісності (знакової системи) в іншу, простіше кажучи, у комунікативному процесі. Саме це відкриває поле для останнього кроку в становленні ідей формалізму – критичній рефлексії над власною позицією і прояснення її на загальноісторичному тлі. Відтак все більше і більше уваги присвячується розумінню контексту мистецької діяльності. Тобто концептуальна думка формалістів рухається від виокремлення мистецтва із дійсності до повернення назад, але вже в іншому статусі. Цей інший статус передбачає теорію мови, яка стає основою існування в культурному світі. Ганзен-Льове чітко показує, що концепції психологічна концепція Льва Виготського і теорія ідеології Михайла Бахтіна та його кола не могла мати іншої основи для свого формування крім ідей формалістів третьої фази становлення [6]. Це дуже важливий факт, який в іншому світлі показує концепції, які на перший погляд видаються геть інакшими щодо ідей формалізму. Особливо, якщо зважати на панівну думку про те, що Виготський як психолог мав бути далеким від анти-психологізму формалізму, а Бахтін близький до герменевтичної позиції.

Концепція Виготського про обумовлення психіки суспільним оточенням, з усім його протестом проти індивідуалістичної позиції фройдизму та школи Піаже, заснована на трансформації зовнішньої контекстуальної мови суспільства у внутрішню мову. Свідомість, отже, дорівнює певним чином трансформованій мові спільноти, у яку вона занурена. Психологія мистецтва таким чином має звертати увагу не на несвідоме митця, яке нібито його індивідуалізує, роблячи неповторними його мистецькі образи, а на здатність митця оволодівати і трансформувати сучасну йому культуру, впливати на соціальні процеси [2]. Саме у цій здатності втручатися у хід по суті історії і проявляється діяльність митця, яка робить його індивідуальним і неповторним в соціальному контексті. Індивідуальність належить до «вершин», а не «глибин». Митець спроможний охопити якомога більше культурних речей у своїй творчій натурі, що вдається йому на основі мистецького синтезу. Не дарма Виготський вважав мистецтво вищою формою прояву культури. Тобто індивідуальність митця – це подвійний переклад: спочатку з мови загалу на внутрішню, а потім створення мистецької мови, яка повертає узятє назад у суспільство. Як бачимо, центральне місце тут займає мовні процеси пов'язані з трансформацією мови у різних контекстах. У підсумку Виготський завдяки ідеям формалізму завдав першого нищівного удару як по індивідуалістичному натуралізму психології, але й по вульгарному соціальному детермінізму, в основі якого лежить відома марксистська теорія відображення, оскільки зв'язок соціального буття і свідомості опосередкований мовними процесами.

Бахтін і його коло (Волошинов, Медведєв) продовжили справу формалістів, опосередковану психологічною концепцією зовнішньої і внутрішньої мови Виготського [7, с. 419-421]. Головним об'єктом критики у них постає теорія відображення, заснована на соціальному детермінізмі. Але ця критика є частиною загальної концепції ідеології, яка зазвичай подавалась як перевернене бачення дійсності і як основа надбудови. Провідна лінія критики

стосується того факту, що дійсність ніколи не дається у прямий безпосередній спосіб, однак завжди опосередковано через мовне заломлення, а ще точніше знакове. Отже, зв'язок між зовнішньою і внутрішньо мовою у Виготського можна розтлумачити як ідеологічний у сенсі того, що ідеологія є оператором трансформації між двома знаковими системами. Крім того, мистецький твір як побудована певним чином знакова система, комунікуючи із загальною культурною системою виступає ідеологічним чинником суспільного життя, оскільки комунікація завжди включає ідеологічне заломлення – трансформацію. Саме таким чином розтлумачена ідеологія за Бахтіним буде позбавлена рис вульгарного соціального детермінізму, що не розуміє опосередкувальної ролі знаку і знакових систем. Сфера надбудови, до якої належить також і мистецтво, література і поезія зокрема, наскрізно ідеологічна, через що, по-перше, в ній не можна спиратись на фіксовані позиції, на догми, які б виступали реакційними щодо самої мовної природи явищ надбудови, а, по-друге, на єдину позицію, одна з яких була би ефектом такого реакційного явища фіксації у вигляді своєрідної узурпації.

Найяскравішим прикладом того, як Бахтін демонструє свою концепцію мовно-ідеологічного опосередкування соціального життя людини, є його концепція поліфонії у літературному жанрі роману і «карнавалізації» культури та ролі «народних мас» в історії. Для того, щоб прояснити концепт поліфонії, потрібно одразу наголосити на не випадковості вибору роману як літературного жанру для демонстрації справжньої позиції мови і літератури до життя. Бахтін, критикуючи формалізм, зосереджував увагу на тому, що той некоректно акцентує монологічні аспекти мовного вжитку в мистецтві, тому для формалізму парадигмальною виступає поезія з її культом митця-одинака, який протистоїть обставинам і натовпу. Це почасти вірно стосовно першої фази розвитку формалістських ідей, але є безпідставним щодо пізньої, третьої фази становлення, за Ганзен-Льове. Дійсно, поезія з її бідним сюжетом не може

виразити всієї складності суспільного життя, яке побудовано на комунікації. Тому проза і жанр роману, але не простого роману, а, як його називає Бахтін, поліфонічного є вираженням дійсності. У цьому сенсі розглядається специфічний геній Федора Достоєвського, який проявляє себе не у тому, щоб повністю окупувати мову, а разом її простір і час, хронотоп, як це робить поет, або романіст-моралізатор, який як божество стоїть вище над усіма персонажами і байдужо споглядає за усіма перипетіями, час від часу втручаючись за власним бажанням [1]. (Тут Бахтін звісно мав на увазі графа Льва Толстого). Геній Достоєвського полягає в здатності вести діалог і полілог, ніби самоусуваючись, вступати на рівних за своїми персонажами, задаючи у такий спосіб життєвий динамізм слову. Коли Бахтін каже про особистостей, які невід'ємні від діалогічної ситуації, то він не стільки апелює до метафізики, скільки до того, що особистість завжди є окресленою контекстом діалогу, а «обличчям» особистості стає Голос як мовно-діалогічний феномен. Але це ще не «фінальний акорд» концепції. Саме стосунок мови до історії увінчує концепцію Бахтіна. Мовно-ідеологічне опосередкування дійсності, яке вимагає плюралізму позицій, чинить спротив узурпації, тому будь-яке елітаристське ставлення до історичного процесу є реакційним, разом з, як у Гайдегера, елітарним ставленням до (поетичної) мови. Мову і водночас історію розвивають не обрані поети чи елітарні вожді, а простий народ у формі анонімного плюралістичного святкового дійства, культурної гри, парадигмою якого є карнавал. Карнавал завжди робить умовними будь-які застигли форми. Саме цей аспект критики елітаризму спрямований проти спроб структуралістського пошуку універсальних структур. Бахтін структуралізму закидає передусім абстрактність, що нехтує плюралістичним фоном особистісного життя.

У підсумку ми маємо піднесення думки формалістів про поетичну автономію мови до вершини культурного існування, яке пронизане мовно-знаковою природою.

Список використаних джерел

1. Бахтин М. Из книги «Проблемы творчества Достоевского» /М.Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979. – С.181-188.
  2. Выготский Л. Психология искусства / Л.Выготский; под ред. М.Г.Ярошевского. – М.: Педагогика, 1987. – 344 с.
  3. Лефевр А. Производство пространства / А.Лефевр; пер. с фр. – М.: Strelka Press, 2015. — 432 с.
  4. Пропп В. Морфология <волшебной> сказки. Исторические корни волшебной сказки. (Собрание трудов В. Я. Проппа.)/ В.Пропп; Комментарии Е. М. Мелетинского, А. В. Рафаевой / Составление, научная редакция, текстологический комментарий И. В. Пешкова. – М.: Издательство "Лабиринт", 1998. – 512 с.
  5. Соссюр Ф. де Курс общей лингвистики. Изданный Ш.Балли и А.Сеше при участии А.Ридлингера / Ф.де Соссюр; пер. с фр. А.М.Сухотина. Изд. стереотип. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 272 с.
  6. Ханзен-Леве О. III.Преодоление формалистского редуционизма в теории коммуникации Л.С. Выготского и М.М. Бахтина / О.Ханзен-Леве; Пер. с нем. С.А. Ромашко // Русский формализм: методологическая реконструкция развития на основе принципа остранения. – М.: Языки русской культуры, 2001. – С.411-448.
  7. Ханзен-Леве О. Русский формализм: методологическая реконструкция развития на основе принципа остранения / О.Ханзен-Леве; Пер. с нем. С.А. Ромашко – М.: Языки русской культуры, 2001. – 672с.
  8. Шкловский В. Искусство как приём / В. Шкловский // Шкловский В. Б. О теории прозы. – М.: Круг, 1925. – С. 7-20.
  9. Эрлих В. Русский формализм: история и теория /В.Эрлих. – СПб.: Гуманитарное агентство «Академический проект», 1996. – 352 с.
  10. Якобсон Р. Несколько заметок о Пирсе, первопроходеце науки о языке /Р.Якобсон // Язык и бессознательное (работы разных лет) – М.: Издательство «Гнозис», 1991. – С.162-170
  11. Якобсон Р. Что такое поэзия? /Р.Якобсон // Якобсон Р. Язык и бессознательное (работы разных лет) – М.: Издательство «Гнозис», 1991. – С.105-119.
1. Вахты́н М. Y`z kny`gy` «Problemy tvorchestva dostoevskogo» /M.Vaxy`n // Эstety`ka slovesnogo tvorchestva. – М.: Y`skusstvo, 1979. – S.181-188.
  2. Vygotsky`j L. Psy`xology`ya y`skusstva / L.Vygotsky`j; pod red. M.G.Yaroshevskogo. – М.: Pedagogy`ka, 1987. – 344 s.
  3. Lefevr A. Proy`zvodstvo prostranstva / A.Lefevr; per. s fr. – М.: Strelka Press, 2015. — 432 s.
  4. Propp V. Morfology`ya <volshebnoj> skazky`. Y`story`chesky`e korny` volshebnoj skazky`. (Sobraný`e trudov V. Ya. Proppa.)/ V.Propp; Kommentary`y` E. M. Meletý`nskogo, A. V. Rafeaevoj / Sostavlený`e, nauchnaya redakcy`ya, tekstology`chesky`j kommentary`j Y`. V. Peshkova. – М.: Y`zdatel`stvo "Laby`ry`nt", 1998. – 512 s.
  5. Sossyur F. de Kurs obshhej ly`ngvy`sty`ky`. Y`zdannyj Sh.Bally` y` A.Seshe pry` uchasty`y` A.Ry`dly`ngera / F.de Sossyur; per. s fr. A.M.Suxoty`na. Y`zd. stereoty`p. – М.: Kny`zhnyj dom «LY`BROKOM», 2013. – 272 s.
  6. Xanzen-Leve O. III.Preodolený`e formaly`stskogo redukcy`ony`zma v teory`y` kommuný`kacy`y` L.S. Vygotского y` M.M. Vaxy`na / O.Xanzen-Leve; Per. s nem. S.A. Romashko // Russky`j formaly`zm: metodology`cheskaya rekonstrukcy`ya razvy`ty`ya na osnove pry`ncy`pa ostraneny`ya. – М.: Yazyky` russkoj kul`туры, 2001. – S.411-448.

7. Xanzen-Leve O. Russky`j formaly`zm: metodology`cheskaya rekonstrukcy`ya razvy`ty`ya na osnove pry`ncy`pa ostraneny`ya / O.Xanzen-Leve; Per. s nem. S.A. Romashko – M.: Yazyky` russkoj kul`tury, 2001. – 672s.
8. Shklovsky`j V. Y`skusstvo kak pry`ëm / V. Shklovsky`j // Shklovsky`j V. B. O teory`y` prozy. – M.: Krug, 1925. – S. 7-20.
9. Эрлы`х V. Russky`j formaly`zm: y`story`ya y` teory`ya /V.Эрлы`х. – SPb.: Gumany`tarnoe agentstvo «Akademy`chesky`j proekt», 1996. – 352 s.
10. Yakobson R. Neskol`ko zametok o Py`rse, pervoprohodce nauky` o yazyke /R.Yakobson // Yazyk y` bessoznatel`noe (raboty raznyx let) – M.: Y`zdatel`stvo «Gnozy`s», 1991. – S.162-170
11. Yakobson R. Chto takoe poëzy`ya? /R.Yakobson // Yakobson R. Yazyk y` bessoznatel`noe (raboty raznyx let) – M.: Y`zdatel`stvo «Gnozy`s», 1991. – S.105-119.

Язык и языковое творчество в российской формальной школе литературоведения (философское осмысление)

Б.Г.Бондарчук

Для того, чтобы раскрыть онтологические координаты языка в формальном подходе нужно разделить этот процесс на две части, которые безусловно между собой неразрывно связаны. В нашем исследовании это разница между языком как элементом мира и языком как элементом концепции. Однако, такое удвоение неизбежно, а потому в онтологические координаты должны попасть оба аспекта рассмотрения. В языке отсутствует центрированность и налична характерная периферийность. Это приводит к проблеме локализации. Первой онтологической координатой – координатой нахождения языка – является то, что он всегда присутствует как тень в различных сферах человеческого существования, где устанавливаются отношения. Координатой поиска языка является то, что он, кроме концептуальной локализации, своим вторым заданием имеет установление режима доступа к тому месту, которое задано определенными методологическими параметрами, поскольку последние в этом отношении выступают правилами вхождения. Поиски этой координаты языка всегда сужают исследовательское поле определенной зоной или сектором действительности с целью лучшего прояснения речевой деятельности, или сущности языка. Особенно после лингвистического поворота можно наблюдать наделение языка приоритетом в формировании отношений. В случае формального подхода к языку мы прослеживаем специфическую логику движения от вопросов метода к вопросам онтологии. Здесь языковое творчество, которое представляет художник, определяется не его психическими состояниями или особенностью ситуации, не какими-то вообще внешними для литературной деятельности факторами, а полностью внутренним состоянием самого языка.

Ключевые слова: язык, языкотворчество, поэтический язык, социальная коммуникация, русская формальная школа, структурализм.

The language and linguistic creativity in formal school Russian literature (philosophical understanding)

B.G.Bondarchuk

To reveal the ontological coordinates of language in the formal approach one should divide the process into two parts, which are undoubtedly among themselves inextricably linked. In our study,

there is a difference between language as part of the world and language as part of the concept. However, this doubling is inevitable, and therefore ontological coordinates have to get both aspects of consideration. The language is no centric available and characterized, but also so to speak peripheralism. This leads to the problem of localization. The first ontological coordinate - coordinate of language finding – is that language is always present as a shadow in different spheres of human existence, where relations are established. Coordinates of language search is that language, in addition to the conceptual localization its second objective is a regime of access to the place that given certain methodological parameters, as they act as the rules of entry. Quest for these coordinates of language always narrows the research field to certain area or sector of reality in order to better clarify the language activity, or the nature of language. Especially after the linguistic turn one can observe empowering of the language priority in forming of the human relationships. For the formal approach to language, we have a specific logic of the movement, initially from the method issues and then to the issues of ontology. This linguistic creativity, which is represented by the artist, is not determined by his mental state or feature of his historical situation, not by some other general external factors for literary activities, but wholly by an entirely internal state of the language.

Keywords: language, linguistic creativity, poetic language, social communication, Russian formal school, structuralism.

To reveal the ontological coordinates of language in the formal approach one should divide the process into two parts, which are undoubtedly among themselves inextricably linked. In our study, there is a difference between language as part of the world and language as part of the concept. However, this doubling is inevitable, and therefore ontological coordinates have to get both aspects of consideration. The language is no centric available and characterized, but also so to speak peripheralism. This leads to the problem of localization. The first ontological coordinate - coordinate of language finding – is that language is always present as a shadow in different spheres of human existence, where relations are established. Coordinates of language search is that language, in addition to the conceptual localization its second objective is a regime of access to the place that given certain methodological parameters, as they act as the rules of entry. Quest for these coordinates of language always narrows the research field to certain area or sector of reality in order to better clarify the language activity, or the nature of language. Especially after the linguistic turn one can observe empowering of the language priority in forming of the human relationships. For the formal approach to language, we have a specific logic of the movement, initially from the method issues and then to the issues of ontology. This linguistic creativity, which is represented by the artist, is not determined by his mental state or feature of his historical situation, not by some other general external factors for literary activities, but wholly by an entirely internal state of the language.

Formalists instead offer accentuation attention to the autonomy of language and linguistic phenomena in the field of literature, a kind of reduction that distracts routinized, fixed, static use of language in favor of linguistic creativity, because that is the key dynamic opposition "material/method". Heidegger's approach developed common position that it opens a world of knowledge makes it possible on the basis of identity. However, for poetic words such state of affairs is unacceptable because poetry in its metaphors and other methods of combining is incongruous, causing doubts in the things themselves. Thus, the poet works with distinction, not with identity. His task is to change the situation, to achieve the invigorating speech, to make the creative deformation of established relationships between language and the world. This is achieved by the fact that the poet turns away from the world for the language itself. You can not see continuing arguments about the principle of estrangement in Shklovsky's researches, but for Jakobson it looks more conceptually, if take into account, how enthusiastically he perceived the idea of a universal grammar in Edmund Husserl's phenomenology.

Vladimir Propp, along with Roman Jakobson brought structuralism to the heights of a common methodology of the study of culture through narrative theory proposed by him, which was large and fruitful implications for the formation of semiotics. If Jakobson in its draft analysis of phonology lead language to pre-sense infrastructure phonemic oppositions, Propp instead reveals the functional opposition that control the narrative that no longer belongs only to the field of literature. Narrative character now becomes the main feature of culture. Culture is pierced at all levels by the linguistic oppositions and iconic differences. For the formalism, unlike the structuralism, it is proper the inherent landmark dynamism that characterizes the language existence and is a constant transformation of one integrity (sign system) to another, in other words, in the communication process. This is what opens the field for the last step in the development of ideas of formalism – a critical reflection on its own position and clarification of its general historical background. So more and more attention it is devoted to understanding of the context of artistic activity. That conceptual thought moves from isolation of formalist art from reality to its come back, but in another capacity. This new status provides a theory of language, which is the basis of existence in the cultural world.

Vygotsky also argued that the ability to interfere with the course of history and shows the activity of the artist that makes it unique and individual in a social context. Identity refers to the "peaks" and not "depths". The artist is able to capture as many cultural things in his creative nature that it can not achieve on the basis of artistic synthesis. Vygotsky considered the art as a highest form of expression of culture. That is why the individuality of the artist is like a double translation: first turn from public speech on the inside, and then creating of the artistic language that returns back into society.